

**ONE OF THE CHILDREN'S NEWSPAPER IN
THE OTTOMAN TURKISH "ÇOCUKLARA
ARKADAŞ"**

Eski Harfli Çocuk Dergilerinden "Çocuklara Arkadaş"¹

Arife ERDOĞAN HORASAN²

Zehra GÖRE³

Abstract

One of the most important publications for children to gain reading habits is children's magazines. The process of development of children's magazines shows the perspective of society to the child. Children's magazines, which are considered as the beginning of children's magazines in our country, are an important source for our history of press, education history and literature. In this study, it is aimed to introduce one of the old children's magazines "Çocuklara Arkadaş" (1881-1882), and its contributions in the development of children's journalism. A descriptive method based on content analysis was used in the study. In the introduction of the article; After giving information about children 's journalism, the development process of children' s magazines in the West and in our country has been emphasized. General characteristics of the journal were stated in the review section of the study, the purpose of the journal was explained and information was given about the staff of the journal. All the articles in the journal were classified according to species and explanations were made about the species. The subjects in the journal "Çocuklara Arkadaş" were examined in terms of child education and the information, education, moral value and entertaining aspects of these texts were put forward. As a result of the evaluations made, it was seen that "Çocuklara Arkadaş" mainly included educational and instructional subjects. The journal aims to be understandable, has written a simple language in the text, the Arabic and Persian words in the texts in Turkish has been given at the beginning of the words. Texts in the journal; examples of stories, articles, chats, jokes, fables, letters. Apart from that, the journal also contains introductory information articles and concise remarks. As an example of the type of poetry in the journal, in the end of some thought writing couplets and quatrains can be given to strengthen the narration. The magazine is important because it is the first magazine to use the illustrations in the articles. In the magazine, there are pictures in stories, articles and information writings. As a result of the examinations, it is thought that the themes in this journal, which has an important place in the

¹ Bu çalışma Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2009 yılında tamamlanan "Çocuklara Arkadaş Dergisi (Metin- İnceleme)" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² Dr., MEB, Türkçe Öğretmeni, Konya; arifeerdoganhrsn@gmail.com

³ Prof. Dr., NEÜ Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi ABD, Konya; zgore@hotmail.com

education of children, are kept up to date and that moral values in the journal can be used in the topics of values education.

Key Words: Çocuklara Arkadaş, children's education, children's magazines.

Öz

Çocukların okuma alışkanlığı kazanmalarında önemli yayın türlerinden biri de çocuk dergileridir. Çocuk dergilerinin gelişme süreci toplumun çocuğa bakış açısını gösterir. Ülkemizde çocuk dergiciliğinin başlangıcı sayılan eski harfli çocuk dergileri, basın tarihimiz, eğitim tarihimiz ve edebiyat tarihimiz için önemli bir kaynaktır. Bu çalışmada eski harfli çocuk dergilerinden biri olan Çocuklara Arkadaş (1881-1882) dergisinin tanıtılması ve çocuk dergiciliğinin gelişiminde katkılarının ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmada içerik çözümlemeye dayalı betimsel bir yöntem kullanılmıştır. Makalenin giriş kısmında; çocuk dergiciliği hakkında bilgi verildikten sonra çocuk dergilerinin Batı'da ve ülkemizdeki gelişme süreci üzerinde durulmuştur. Çalışmanın inceleme kısmında derginin genel özellikleri belirtilmiş, çıkış amacı açıklanmış, derginin yazar kadrosu ile ilgili bilgiler verilmiştir. Dergide yer alan bütün yazıların türlere göre sınıflandırılması yapılarak, türlerle ilgili açıklamalar yapılmıştır. Çocuklara Arkadaş dergisi içinde yer alan konuların çocuk eğitimi açısından incelemesi yapılarak, bu metinlerin bilgilendirme, eğitme, ahlaki değer kazandırma ve eğlendirme yönü ortaya koyulmuştur. Yapılan değerlendirmeler sonucunda; Çocuklara Arkadaş'ın, ağırlıklı olarak eğitici ve öğretici konulara yer verdiği görülmüştür. Dergi, anlaşılır olmayı kendine hedef seçmiş, yazılarda sade bir dil kullanmış, metinlerde bulunan Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçe karşılıklarını yazıların en başında vermiştir. Çocuklara Arkadaş'ta yer alan metinler; hikâye, makale, sohbet, fıkra, fabl, mektup türüne örnektir. Bunun haricinde dergide, tanıtıcı bilgi yazıları ve özlü sözler de bulunmaktadır. Dergide şiir türüne örnek olarak bazı düşünce yazılarının sonunda anlatımı kuvvetlendirmek için konulan beyit ve dörtlükler verilebilir. Dergi, içindeki yazılarda resimleme kullanan ilk dergi olması sebebiyle önemlidir. Dergide hikâye, makale ve bilgi yazılarında resimler yer almıştır. İncelemeler sonucu, dönemin çocuk eğitiminde önemli bir yeri olan Çocuklara Arkadaş dergisinde işlenen temaların güncelliğini koruduğu, dergideki ahlaki ders veren metinlerden, özlü sözlerden "Değerler Eğitimi" konularında yararlanılabileceği düşünülmektedir. Anahtar Kelimeler: Çocuklara Arkadaş, çocuk eğitimi, çocuk dergileri.

Giriş

Çocuk dergileri, basın tarihi içerisinde yer almaktadır. Başlangıçta toplumun belli kesimlerine hitap eden basın, zaman içerisinde toplumun tüm kesimlerine hitap etme arayışına girmiştir. Artık toplumun tamamına yönelik bir haberleşme aracı yerine kadınlara, gençlere, çocuklara, değişik ilgi ve meslek gruplarına yönelik gazeteler ve dergiler çıkarılmaya başlanmıştır. İşte çocuk dergileri bu ayrışmanın sonucu olarak ortaya çıkmış ve gelişmiştir (Şimşek, 2002: 14).

Çocuk dergileri özellikle 18. yüzyıldan itibaren çocukluk anlayışında değişimin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Çocuk dergilerinin ve diğer çocuklarla ilgili edebiyat türlerinin ortaya çıkmasında en önemli etken; çocukluğun keşfiyle beraber, çocukların gerçekleri algılayış biçimlerinin yetişkinlerden farklı olduğu düşüncesidir. Bu yeni anlayışa göre çocukların eğlenme, yaşam gücünü artırma, hayatı keşfetme, rehberlik alma, yaratıcı etkinlikte bulunma, güzel bir dile sahip olma gibi ihtiyaçları bulunmaktadır. Bu ihtiyaçlar çocuklar için yazılabilecek eserler sayesinde karşılanabilecektir (Oğuzkan, 2001: 207).

Çocuk dergiciliği alanındaki ilk gelişmeler, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'de görülmüştür (Oğuzkan, 1987: 14-36). İngiltere'de 18. yüzyılın sonlarına doğru çıkan Juvenile Magazine (1788) ve The Children's Magazine (1799) çocuk dergilerini ilk örnekleridir. İngiliz çocuk dergiciliğine yön veren, 1879'da yayınlanan The Boy's Own Paper adlı dergi olmuştur. Dergide okul hikâyeleri, duygusal hikâyeler, serüven ve bilim kurgu hikâyeleri yer almıştır. İngiliz kültür hayatına derginin önemli katkıları olmuştur (Azim, 2000: 6).

Amerika Birleşik Devletleri’nde ilk çocuk dergisi 1826’da yayınlanmış olan The Juvenile Miscellany adlı dergidir. Amerika Birleşik Devletleri’nde yayınlanmış olan diğer çocuk dergilerinin en önemlileri şunlardır: The Riverside Magazine, St. Nicholas Magazine, Harper’s Young People, The American Boy (Şimşek, 2002: 7).

Almanya, çocuk dergiciliği açısından öncü bir yere sahiptir. 18. yüzyılda Almanya’da çok sayıda çocuk dergisi yayınlanmıştır. Çocuk dergiciliğinin başlangıcını ahlaki dergiler oluşturmaktadır. İlk çocuk dergisi, 1722 yılında yayınlanan Leipziger Wachenblatt für Kinder adlı dergidir. İlk dergiler; ebeveynleri gençlerin eğitimi için yardımcı olmaya çağırılmış, ailelere ve çocuklara yönelik ahlaki öğütlere yer vermişlerdir (Şahinbaş, 1991: 105).

Ülkemizde süreli yayınların ortaya çıkışının, Tanzimat ile beraber başlayan Batılılaşma sürecinin göstergelerinden biri olduğu söylenebilir. Osmanlı Devleti 18. yüzyıldan itibaren Batılılaşma çabasına girmiştir. 1839 Tanzimat Fermanı ile bu çabalar resmîleşir. Bu dönem özellikle siyasal, sosyal alanda ve eğitim alanında birtakım gelişmelerin yaşandığı bir dönemdir (Şimşek, 2001: 3). Gündelik hayatın hemen her alanında yaşanan Batı kaynaklı değişme ve gelişmelere çocukları da yetişkinler kadar etkilemiştir. Tanzimat Fermanı’ndan 20. yüzyılın başına kadar Osmanlı çocukları; eğitimden sağlığa, kıyafetten oyuncaklara kadar birçok alanda Batı tipi hayat tarzıyla karşı karşıya gelmiştir. Çocuklar için özel olarak çıkarılan gazete ve dergilerin basımı da bu sürecin devamına rastlar. Bilinen ilk çocuk dergisi Mümeyyiz 15 Ekim 1869’da yayınlanmaya başlar (Okay, 1999: 18).

Çocuk gazeteleri ve dergileri çıkarılırken; ilk dönem gazete ve dergilerin hepsi “gazete” kelimesini kullanmıştır. Bu 1895’ten sonra “risâle” kelimesine, 1906’dan sonra “mecmûa” kelimesine dönüşmüştür (Emiroğlu, 1992: 229).

19. yüzyıl çocuk dergilerinin ortak özelliklerini eğitim amacını ön planda tutmaları oluşturmaktadır. Dergiler, çocukları ahlaki yönden eğitmek ve okul derslerine yardımcı olmak için çaba göstermişlerdir. İlk çocuk dergileri günlük gazetelerin ekleri olarak ortaya çıkmıştır. Mümeyyiz, Sadakat bu dergilere örnek gösterilebilir. Bu dergiler, amaçlarının çocukların fikirlerini aydınlatmak, ahlakını düzeltmek, fennî, edebî bilgiler vererek yenileşmeyi sürekli kılmak olduğunu söylerler. Dergilerin hemen hemen hepsi zor şartlarda hayatlarını sürdürmüşlerdir. Bu sebeple okuyuculardan dergilere abone olmalarını isterler. Mektebliiler Âlemi bir aylık abone uygulaması başlatır. Bunun haricinde yıllık, altı aylık, üç aylık abone kayıtları yapan dergiler de vardır. Çocuklara Mahsus Gazete, Mini Mini, Lâne dergileri satışlarını arttırmak için hediye vaadinde bulunurlar (Okay, 1999: 18). Dönemin siyasal ve sosyal şartlarından dolayı ömürleri kısa olmuştur. Çocuklara Mahsus Gazete, Mümeyyiz, Çocuklara Rehber gibi birkaç dergi haricinde büyük bir bölümü yirminci sayıya dahi gelememiştir (Emiroğlu, 1992: 18). Eğitici özellik taşıyan bu dergilerde bilgi verici ve ahlaki yazılara, okullardan haberlere, okuyucu mektuplarına, bilmecelelere, hikâyelere, eşya ve hayvan tanıtımlarına, Osmanlı ve Avrupa basını hakkında bilgilere, yeni gelişmelere, keşiflere, tarih, geometri, hesap, coğrafya bilgileri ve özlü sözlere, İstanbul ve semtlerine, tarihi yapılara ve Avrupa medeniyetine ait bilgilere yer verilmiştir. Ayrıca ülke ve dünyadan haberler, fıkralar çocuk şiirleri, masallar, çocuklar için yazılmış tiyatro eserleri, sağlık, spor ve izcilik yine bu dergilerde yer alan başlıklardır. Dergilerde yer alan yazılar, eğlendirerek eğitme amacı gütmektedir (Şimşek, 2002: 143). Bu çocuk dergilerinin isimleri, günlük gazetelerin çocuklar için çıkardığı ekler ve okul yayınları dışında, genellikle çocukların sevebileceği ve onlarla ilgili şeyleri hatırlatan kelimelerden seçilmiştir. Çocuk, arkadaş, talebe, etfal, mektep kelimeleri ve içlerinde bu kelimelerin yer aldığı söz grupları dergi isimlerinde

çokça tercih edilmiştir. Çocuklara Arkadaş, Çocuklara Rehber, Talebe Defteri, Mekteplilere Arkadaş bu dergilerin bazılarıdır. Bu dergiler çocukları yarının büyükleri olarak görmüştür. Çocukları bu yaştan başlayarak memleket meseleleriyle ilgilenmelerine çalışmışlardır (Kür, 1991: 3).

Bu dönemde yayın hayatına atılmaya başlayan ve önemli bir kısmı uzun ömürlü olmayan çocuk dergilerinin bir bölümü farklı araştırmalara konu olmuştur. Yayın hayatına başlama sırasına göre *Mümeyyiz (1869-1870, 49 sayı)* (Yaşar, 2001; Bayram, 2005), *Sadakat/Etfâl (1875, 6+16 sayı)* (Ercan, 2014), *Çocuklara Arkadaş (1881, 12 sayı)* (Erdoğan, 2009), *Çocuklara Kıraat (1881-1882, 18 sayı)* (Balcı, 2014), *Çocuklara Talim (1887-1888, 9 sayı)* (Kardaş, 2015), *Çocuklara Mahsus Gazete (1896-1908, 626 sayı)* (Yaman, 2004), *Çocuklara Rehber (1897-1900, 173 sayı)* (Balcı, 2008), *Çocuk Bahçesi (1905, 43 sayı)* (Azim, 2000; Bayat, 2002), *Mekteplilere Arkadaş (1910, 14 sayı)* (Karakoç, 2009), *Mektebli (1913, 19 sayı)* (Taşdemir, 2007), *Talebe Defteri (1913-1918, 68 sayı)* (Küçük, 2008; Şendil, 2008; Atakan, 2014; Ulus, 2014; Eker, 2015), *Çocuk Duygusu (1913-1914, 61 sayı)* (Devrim, 2005; Çallı, 2015), *Çocuk Dostu (1914, 13 sayı)* (Över, 2013), *Bizim Mecmua (1922-1927, 74 sayı)* (Yanar, 2001), *Yeni Yol (1923-1926, 113 sayı)* (Öğüt, 2006; Kaya, 2007), *Musavver Çocuk Postası (1923, 18 sayı)* (Koyuncu, 2014), *Resimli Dünya (1924-1925, 21 sayı)* (Yıldırım, 2013), *Sevimli Mecmua (1925, 13 sayı)* (Akdağ, 2012) ve *Çocuk Dünyası (1926-1927, 30 sayı)* (Bayat, 2002; Özdemir, 2008) üzerine değerlendirme çalışmaları yapılmıştır. Tek tek dergi incelemeleri dışında bu dergilerin genel tanıtımını ve özelliklerini belirlemeyi (Emiroğlu, 1992), çocuk dergilerindeki çeviri metinleri incelemeyi (Durmuş, 2007; Barutcu, 2010) ve eğitim özelliklerini açıklamayı (Şimşek, 2002; Gurbetoğlu, 2007) amaçlayan araştırmalar da bulunmaktadır (Balcı, 2017: 986).

Çalışmanın Amacı

Bu makalede, Çocuklara Arkadaş (1881-1882) dergisinin tanıtılması amaçlanmış, Çocuklara Arkadaş'ın çocuk dergiciliğinin gelişmesinde katkıları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Yöntem

Bu çalışmada içerik çözümlmeye dayalı betimsel bir yöntem kullanılmıştır. Çocuklara Arkadaş dergisinin genel özellikleri belirtilmiş, çıkış amacı açıklanmış, derginin yazar kadrosu ile ilgili bilgiler verilmiştir. Dergide yer alan yazıların türlerine göre sınıflandırılması yapılarak, türlerle ilgili açıklamalar yapılmıştır. Dergi içinde yer alan metinlerin çocuk eğitimi açısından incelemesi yapılarak, bu metinlerin bilgilendirme, eğitme, ahlaki değer kazandırma ve eğlendirme yönü ortaya konulmuştur.

Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Çocuklara Arkadaş dergisi kayıtlara göre, Atıf Efendi Kütüphanesi, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, İstanbul Belediye Kütüphanesi, Ankara Milli Kütüphane, Hakkı Tarık Us Kütüphanesi, Ankara İl Halk Kütüphanesi, Erzurum Atatürk Üniversitesi Seyfeddin Özege Kitaplığı'nda tam koleksiyon olarak bulunmaktadır (Okay, 1999: 57). Çalışmamızda kullanılan Çocuklara Arkadaş'ın nüshalarının büyük bir bölümü Ankara Milli Kütüphane'den temin edilmiştir. Bazı sayılarda bulunan eksik sayfalar ise Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nden tamamlanmıştır.

Bulgular

Bu bölümde inceleme sonucu elde edilen verilerin yorumlanmasına yer verilmiştir.

Derginin Genel Özellikleri

Çocuklara Arkadaş, I. Meşrutiyet’in ilanından sonra çıkan çocuk dergilerindedir. Dergi, hicri takvime göre 1 Cemaziyelevvel 1298 / 22 Zilkade1299; miladi takvime göre 1 Nisan 1881/ 5 Ekim 1882 tarihleri arasında on iki sayı yayınlanmıştır. Yayın yeri İstanbul’dur. Derginin ilk sayısında künyesi ile ilgili şu bilgiler yer almıştır. “Çocuklara Arkadaş, Muharriri Sıhıyye Ketebesinden Mehmed Şemseddin, Numara 1, Her On beş Günde Bir Musavver Çıkar, Cild 1, Fi 1 Cemaziyelevvel 1298 ” (C.I, N. 1, s.1) Derginin künyesi ile ilgili bilgiler, bazı küçük değişiklikler dışında hemen hemen her sayıda korunmuştur. Sadece hicri 1298 yılında yayınlanan derginin son numarasında derginin muharriri Mehmed Şemseddin’in yanında derginin tâbı olarak Mehmed Esad ve Ohannis isimleri geçmektedir. Dergi ilk yılda 11 sayı, ikinci yılda 1 sayı yayınlanmıştır.

Derginin eni 8,5 cm boyu ise 14 cm olarak belirlenmiştir. Çocuklara Arkadaş dergisi 16 sayfa ile o güne dek çıkarılan dergiler arasında en fazla sayfa sayısına sahip dergi olmuştur (Köse, 2015). Derginin bazı sayılarında yazılar resimlidir. Resimler orta boydadır. Çocuklara Arkadaş; dergi içindeki yazılarda resimlemelere yer veren ilk çocuk dergisidir (Emiroğlu, 1992: 63). Dergide, hikâyenin bir bölümünü açıklayan, çeşitli eşyaları ve tarihi yerleri gösteren, birtakım icatları açıklayan ve doğa olaylarını gösteren resimlere yer verilmiştir. Bu yönüyle kendinden sonra çıkan çocuk dergilerine örnek olmuştur. Çocuklara Arkadaş’ta; hikâye(21), fabl(2), makale(12), sohbet(10), fıkra(10) mektup(4) türünde yazılar, bilgi yazıları(38) ve özlü sözler(72) bulunmaktadır. Ancak dergide şiire yer verilmemiştir. Sadece 3 yazının sonunda ana düşüncüyü pekiştirmek için beyit ve dörtlüklerden faydalanılmıştır.

Çocuklara Arkadaş eğitim ve öğretimin üzerinde önemle durduğu için; eğitici yönü ağır basan, ders verici türleri yayınlamaya gayret etmiştir. Dergi içindeki bütün yazılarda asıl gaye bir şeyler öğretmektir. Bütün yazılarda bu amaç açıkça görülmektedir. Çocuklara Arkadaş, dilin sade olmasına, anlatımın çocuklara uygun olmasına oldukça dikkat etmiştir. Bu sebeple uzun tamlamalar kurmaktan kaçınmış ve yazılarda yer alan Arapça ve Farsça kelimelerin karşılıklarını yazı başlığının hemen altında açıklamıştır. “Yazarın, parçaların baş tarafına yabancı sözcüklerin Türkçe karşılığını koymasına da anlamlıdır. Yabancı sözcükleri yazar sanki ‘İşte hepsinin Türkçesi var’ demek için kullanmıştır” (Kür,1991: 81). Türkçe karşılığı verilen kelimeler, o parçada işlenen konunun özeti temsil etmektedir (Emiroğlu, 1992: 53). Ancak okuyucuların gönderdiği mektup ve makalelerde dilin çocuklara göre ağır olduğu görülmektedir.

Çocuklara Arkadaş’ın ilk sayısında, derginin muharriri Mehmed Şemseddin, “İbtidâ” başlığı altında derginin çıkış amacını açıklar. Mehmed Şemseddin, vatan çocuklarını okuma ve yazmaya teşvik etmek amacıyla bu dergiden önce Arkadaş adıyla 13 sayılı dergi neşrettiğini ve bazı çeşitli sebeplerden dolayı yayına ara vermeye mecbur kaldığını söyler. Mehmed Şemseddin, tekrar bir dergi çıkarma sebebini şöyle ifade etmiştir: “Çocuklara Arkadaş ismiyle etfâl-i vatanın tahsîl-i ilme hâhişlerini arttırır bir yolda, edebiyâttan güzel güzel makâlerle ve hikâyeler yazmak üzere, her on beş günde bir kere bu varakpâreyi yalnız başına tahrîr ve neşre mütecâsir oldum.” (C. I, N.1, s.1). Mehmed Şemseddin’in daha önce çıkardığı Arkadaş dergisi, dönemin hükümeti tarafından lağvedildiği için yazar, yönetimle ilişkilerini iyi tutmaya çalışır. Yazının diğer kısımlarında padişah Abdülhamid Han’a şükranlarını sunar ve devletin, milletin ilerlemesi için her türlü hizmetten geri kalmayacağını belirtir.

Ön sözden anlaşıldığına göre Mehmed Şemseddin dergiyi tek başına çıkarmıştır. Ancak derginin 2. sayısından itibaren okuyuculardan gelen mektup, makale, hikâye türünde

yazılar da dergide yer almıştır. Derginin çıkış amacına uygun olarak dergide; ahlaki ders veren yazılar, hikâyeler, bilgi verici yazılar yer almıştır. İkinci sayıdan itibaren okuyuculardan gelen mektuplar da derginin beğenildiğini ve amacına ulaştığını göstermiştir. 2. sayıda yer alan Mustafa Safiyüddin, mektubunda dergi hakkında şu görüşleri belirtmiştir: “*Hakkâ ki işbu kitâb hayli zamândan beri nâçar ve yalnız kalmış birtakım usûl-i atıkada bulunan güç güç kitâbların kırâatından bıkmış ve usanmış olan ve edeb ü maârifeye hâhişger ve heveskâr bulunan etfâl-i vatana fazl ü kemâlin kadr ü meziyetini efhâm eden nesâyih ü hikâyat-i müfide ve malûmât-ı nâfiayı muhtevî bir refik-i sâdik u müstetâb bulunmuş olmağla böyle bir eser-i celîle muvaffakiyetinizden dolayı hissemeye düşen tebrik ve takdiri ifâ ile berâber öyle olur olmaz mevânia kulak vermeyerek telif ve neşri husûsunda devâm ve sebât buyurmalarını çocuklar nâmına niyâz ve ricâ eylerim.*” (C. I, N. 2, s. 20).

Derginin Yazar Kadrosu

Çocuklara Arkadaş'ın ilk sayısında yayınlanan ön sözünde Mehmed Şemseddin derginin yazarının ve yayıncısının kendisinin olduğunu belirtmiştir. Mehmed Şemseddin; 19. yüzyılın çocuklar için dergi çıkaran, gençler için oyunlar yazan önemli şahsiyetlerindendir. Yayın hayatına gerek şekil gerekse muhteva olarak Batılı tarzda ilk dergi olan Arkadaş ile başlamıştır (Okay, 1999: 48). Mehmed Şemseddin, çocuklar için dergi çıkarmanın gerekliliğini Arkadaş dergisinde şu şekilde açıklar: “...Çocuklar insanların küçüğüdür. İnsanlar, yemekte, içmekte, giyinmekte, kuşanmakta her neye muhtaçsalar çocuklar dahi onlara muhtaçtır. İşte çocukların insanlıkça ihtiyacı büyüklük gibi olduğu meydanda olunca gazeteye ihtiyacı dahi meydana çıkar... Ben çocukların gazeteye muhtaç olduklarını katiiyen hükmettim. Bu işe başladım.” (N. I, s.1). Bu dönemde haftalık, on beş günlük, aylık süreli yayınların isimlendirilmesinde farklılıklar gözlenir. Ceride, risale, mecmua, gazete, varakpâre gibi kelimeler birbirilerinin yerine kullanılmıştır. Bunun sebebi de Batı'dan alınan kavramların Osmanlıcaleştirilmesinde sorunlar yaşanmasıdır (Okay, 1999: 16).

Yayınladığı ikinci dergi, bu çalışmanın konusu olan Çocuklara Arkadaş'tır. Çocuk dergiciliğinin Batılılaşması sürecinde önemli yeri olan bu iki dergi dışında yazar; Çocuklara Talim, Mektep ve Çocukların Cuma Günü Mektebi adlı dergiler de yayınlamıştır. Kaynaklar, yazarın Çocuklara Talim dergisinde, daha önce yayınladığı dergilerde verdiği bilgiye dayanarak, Mehmed Şemseddin'in bir de “Mektep” adlı dergi çıkardığını belirtse de bu dergiye henüz rastlanmamıştır. Yazarın çocuklar için yayınladığı süreli yayınları o dönem çocuk dergiciliği için önemli bir açılım olmuştur. Yazar, dönemin çocuk dergiciliğinde çağdaş bir anlayışı benimseyerek yayın hayatını devam ettirmiştir. Yayınladığı dergiler, o dönem yayınlanan diğer dergiler için de örnek teşkil etmiştir (Köse, 2015: 145). Yazar çocuklar için yazdığı hikâyeleri, Çocukların Gece Eğlencesi eserinde toplamıştır. Bunlardan bazıları daha önceden gazetelerinde yayınladığı hikâyelerdir. Mehmed Şemseddin'in dil üzerine yazdığı eserleri de bulunmaktadır. Yazarın bu sahadaki eserleri şunlardır: Anahtar (4 cüz, Türkçe sarf ve nahiv), Anahtar Halkası (Türkçede kullanılan Arapça kelimelerin kurallarını anlatır), Çocuklara Kılavuz (Elifba) ve Lügat-ı Şemseddin (1889, yarım kalmıştır). Üç tiyatro oyunu bulunan Mehmed Şemseddin, bunları Şemsi adıyla yayınlamıştır. Bunlar “Tedbirde Kusur (1290), Mücazat (1291) ve Kendim Ettim Kendim Buldum (1292)” oyunlarıdır. Bu eserlerin hepsinde yazar, sevdâ ve evlilik meselelerini ele almıştır (Enginün, 2004: 35). Mehmed Şemseddin'in dışında dergide; Üsküdar Altunizâde Rüştîyesi Muallimi İbrahim Hilmi, İsmail Hakkı, Mehmed Hulusi, Mehmed Mümin, Mehmed Esad, Mehmed Hurşid ve Hulusi Efendi imzaları bulunmaktadır. Bu kişiler genellikle çeşitli okullarda görev yapan öğretmenler ve

rüştiye öğrencileridir. Ayrıca dergiye Mustafa Safiyüddin, Abdi ve M. Celal isimli kişiler derginin çıkışı nedeniyle duydukları memnuniyeti belirten birer mektup göndermişlerdir.

Yazıların Türlerine Göre Dağılımı

Çocuklara Arkadaş dergisi edebî türler bakımından zengin bir çeşitlilik arz etmemektedir. Derginin on iki sayısında, hikâye(21), fabl(2), makale(12), sohbet(10), fıkra(10) mektup(4) türünde yazılar, bilgi yazıları(38) ve özlü sözler(72) bulunmaktadır.

Tablo 1: Çocuklara Arkadaş'taki Yazıların Türlerine Göre Dağılımı

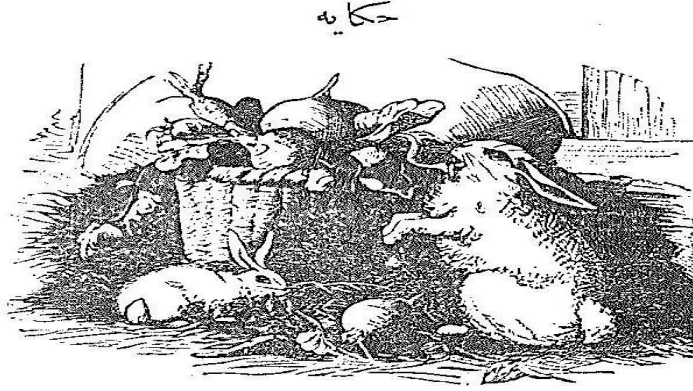
Sayı	Hikâye	Makale	Sohbet	Fıkra	Mektup	Fabl	Bilgi Yazısı	Özlü Sözler
1	3	1	1	-	-	-	6	10
2	4	1	-	6	2	-	-	-
3	3	-	1	-	1	-	3	-
4	2	1	-	-	-	-	4	12
5	2	1	-	-	-	1	4	13
6		1	1				4	-
7	2	1	1	3	-	-	3	-
8	1	-	1		-	-	4	15
9	1	1	1	-	-	-	3	-
10	1	2	1	-	-	-	5	20
11	1	1	1	1	-	1	2	1
12	1	2	2	-	1	-	-	1
Toplam	21	12	10	10	4	2	38	72

Hikâye: Çocuklara Arkadaş dergisi, ön sözünde edebiyattan güzel hikâyelere yer vereceğini belirtmiştir. Derginin 1. sayısında 3, 2. sayısında 4; 3. sayısında 3; 4. sayısında 2; 5. sayısında 2; 7. sayısında 2; 8, 9, 10,11 ve 12. sayılarında 1 adet olmak üzere toplam 21 hikâye yayınlanmıştır. Dergide yer alan hikâyelerin birçoğunda yazarın ya da gönderenin adı bulunmamaktadır. Derginin büyük bir bölümünü Mehmed Şemseddin kendi kaleme aldığından, bu hikâyelerin de ona ait olduğu düşünülmektedir. Bunun dışında dergide; çeşitli dillerden tercüme edilmiş hikâyelerle bazı okurlar tarafından gönderilmiş hikâyeler yer almaktadır. Ancak hikâyelerin hiçbirinde başlık bulunmayıp sadece başında hikâye olduğu belirtilmiştir.

Dergide bulunan bütün hikâyeler, ahlaki ders vermektedir. Bu hikâyeler yoluyla çocukların iyi ve kötüyü karşılaştırarak doğruyu bulmaları hedeflenmiştir. Bu hikâyeler; Çocuklara Arkadaş'ın her sayısında ayrı ayrı konuları işleyen başyazıların ana fikirlerinin pekiştiricisi niteliğindedir. İkinci sayının başyazısı Kanâat'te; bütün insanların sahip oldukları maddi, manevi kazançlara kanaat etmeleri gerektiği anlatılmıştır. Kanaat etmeyen haset sahibi insanların her iki dünyada da mutlu olamayacakları ifade edilmiştir. Bu temaya uygun olarak bu sayıda yer alan bir hikâyede de elindeki varlığa kanaat edip başkasının malında gözü olmayan fakir bir çocuğun durumu anlatılmıştır. Çocuğun davranışı takdir edilmiştir (C.I, N.2, s. 25). Hikâyeden çıkarılacak sonuç da yazının sonunda özlü sözle belirtilmiştir. “Fenâlık eden harâb olur. İyilik yapan hayır bulur.” (C.I, N.1, s. 4).

Çocuklara Arkadaş dergisinde yer alan hikâyelerde tespit edilen başlıca temalar şunlardır: Büyüklere saygı, yalan söylememek, güç durumdaki insanlara yardım etmek, alçakgönüllü olmak, insanları küçük görmemek, sahip olunanları paylaşmak, hile yapmamak, ilim sahibi olmak için okumak, tatlı dilli olup kötü söz söylememek, çalışkan olmak, hatalardan ders almak, yapılacak işlerde kararlı olmak, kıskançlık etmemek, tembel olmamak, insanlar arasında adaletli olmak, büyüklerin nasihatlerini dinlemek, hayvan ve bitkilere zarar vermemek.

Hikâyelerde dil sadedir ve hikâyenin içinde yer alan bütün Arapça, Farsça kelimelerin karşılıkları verilmiştir. Bu kelimeler metnin içinde işaretlenerek çocukların dikkati bu kelimeler üzerine çekilmeye çalışılmıştır. Çocuklara Arkadaş, ilk resimli dergilerdendir. Dergide yer alan hikâyelerin bir bölümünde, o hikâyede bulunan bazı sahneler resimlenmiştir. Derginin 2, 3, 5 ve 11. sayılarında 4 resimli hikâye bulunmaktadır.

“Resimde onları görüyor musunuz? Büyük tavşan arka ayaklarının üstüne oturmuş, sepetin tepesine uzanıyor. Bakın! O nasıl şalgamı çekip yere düşürmüştü? Küçük tavşan hemen koşup şalgamı yemeye başlıyor.” (C. I, N. 2, s. 26).

Makale: Çocuklara Arkadaş'ta yayınlanan düşünce yazılarının bir bölümü, makale türüne örnek gösterilebilir. Dergide toplam 12 makale yayınlanmıştır. Makaleler çocuklara dinî, ahlaki, sosyal değerler kazandırmayı, çocukları çeşitli yenilikler ve gelişmeler hakkında bilgilendirmeyi amaçlamaktadır. Derginin 8. sayısında yer alan “İlim” adlı makalede; dünyada meydana gelen birçok gelişmenin İstanbul'da da görüldüğü, vapurların ve trenlerin çalışması sayesinde mesafelerin kısaldığı, telgrafın kullanılmaya başlanmasıyla da haberleşmenin kolaylaştığı anlatılmıştır. (C. I, N. 8, s. 102).

“Nezâfet” başlıklı 6. sayıda bulunan başyazıda da temizliğin tarifi yapılmış, temiz olmanın insanlar için niçin gerekli olduğu açıklanmış, temiz insanın toplumda kazanacakları örneklerle anlatılmış ve dinimizin temizliğe verdiği önem açıklanmıştır. Çocuklara temiz olmaları yönünde nasihatlerde bulunulmuştur (C. I, N. 6, s. 81).

Okurlar tarafından dergiye gönderilmiş dinî, ahlaki konuları içeren yazılar Makale başlığı altında dergide yayınlanmıştır. Çocuklara Arkadaş'ın 5, 9, 10 ve 11. sayılarında da okurlardan gelen 4 makaleye yer verilmiştir. Mehmed Mümin adlı bir rüştiye öğrencisi tarafından 9. sayıya gönderilen makale ise yine okumak ve ilim tahsil etmekle ilgilidir. Makalede; dinimizin okumaya verdiği önemden, okumanın insana faydalarından bahsedilmiş; ünlü ilim adamları Platon ve İbn-i Sina örnek gösterilerek ilim sahibi

insanlara her zaman saygı duyulacağı belirtilmiş, çocukların sokakta boş oyunlar oynamak yerine, onları hem eğlendiren hem de bilgilendirecek tiyatro, roman, tarih, edebiyat kitapları okumaları tavsiye edilmiştir (C. I, N. 9, s.139). 10. sayıda yine Mehmed Mümin Efendi'nin 9. sayıda yazdığı makalenin devamı neşredilmiş; okuyan insan ve cahil insan arasındaki fark örneklerle anlatılmıştır. 11. sayıda İbrahim Hilmi Efendi tarafından yazılan makalede ilmin faydaları üzerinde durulmuş, âlim kişilerin vücutları yok olsa bile eserleriyle yaşayacakları hadis-i şeriflerle açıklanmış, Gazali gibi ünlü bilginlerin insanlığa yararları anlatılmıştır. Tarih, coğrafya kitapları okumanın çocuklara sağlayacağı faydalardan bahsedilmiştir (C. I, N. 11, s.171).

Sohbet: Çocuklara Arkadaş dergisinde yer alan bazı düşünce yazıları, başta başyazılar olmak üzere sohbet türüne örnek gösterilebilir. Dergide 10 sohbet türünde yazı vardır. Çocuklara Arkadaş dergisi, çocuklara bilgi vermeyi ve onları ahlaki yönden eğitmeyi kendine amaç edinmiştir. Bu amaçları yerine getirirken çocuklara yakın olmaya, onları sıkıkmamaya, onların anlayacağı dille bilgiler vermeye özellikle dikkat etmiştir. Derginin 3. sayısında bulunan “Bizi Kim Halk Etti” başlıklı başyazıda çocuklara dinî bilgi vermek amaçlanmıştır. Mehmed Şemseddin konuyu soru cevap şeklinde anlatmayı tercih etmiştir: “*Bizi ve dünyadaki insânları kim yarattı? İştirmeklik için iki kulak, görmeklik için iki göz, koklamak ve nefes almak için bir burun, söylemeklik ve tatmaklık için bir ağız, tutmaklık ve iş işlemeklik için iki kol iki el, yürümeklik için iki bacak ve iki ayak, iyiyi ve kötüyü bilmeklik için akıl, bunların hepsini bize kim verdi? (Allah Teâlâ Hazretleri.)*” (C. I, N. 3, s. 33). 5. sayıda yer alan “Benim İsmim Nedir” başlıklı başka bir başyazıda da; güneşin özellikleri ve faydaları kişileştirme sanatından yararlanılarak anlatılmıştır. Özelliği sayılan varlığı çocukların tahmin etmesi istenmiştir. “*Söyle bana çocuk, ben neyim ve benim adım nedir? Ben şark tarafından doğarım ve ben doğunca gündüz olur. Altın gibi cilâli* gözüm ile pencerelerinizden içeri bakarım ve uykudan kalkmak vakti olduğunuzu size söylerim; yatağınıza yatıp uyuyacağınız vakit size aydınlık vermem, lakin uykudan kalkıp iş işlemeye ve okumaya ve gezmeye gideceğiniz zamân sizi tenvir* ederim.*” (C. I, N. 5, s. 65). 10 ve 11. sayılarda yer alan “Nasihat” isimli başyazılarda samimi bir üslupla çocuklara ahlaki dersler verilmeye çalışılmıştır. 10. sayıda; çocuklara yalan söylememeleri, yapamayacakları şeyleri vaat etmemeleri, kötü söz kullanmamaları, suçlarını inkâr etmemeleri, hayvanlara zarar vermemeleri, vicdanlı ve merhametli olmaları konusunda öğütler verilmiştir.

Fabl: Çocuklara Arkadaş dergisinin 5 ve 11. sayılarında kahramanları tamamen hayvanlardan oluşan ve ders verici niteliği olan fabl türünde 2 yazı bulunmaktadır. Dergide fabllar, hikâye başlığı altında verilmiştir. Bundan anlaşıldığına göre o dönemde hikâye, fabl ayrımı yoktur. Ayrıca fablların kimden tercüme edildiği veya alındığı belirtilmemiştir. Dergide yayınlanan fablların hepsi okuyucular tarafından gönderilmiştir. İsmail Hakkı Bey tarafından derginin beşinci sayısına gönderilen Kaplumbağa ve Tavşan, La Fontaine'in bir fablıdır ve günümüz hikâye ve ders kitaplarında da bulunmaktadır. Ancak fablı gönderen kişi, fablı kimden aldığını belirtmemiştir. Bu fablın ana fikri de metnin sonunda verilmiştir. “*İşte çocuklar siz de zekâvetinize güvenip de tembellik etmeyiniz. Gece ve gündüz derslerinize çalışıp, dâimâ ileri gitmeye say ve gayret ediniz. Eğer siz de tavşan gibi uyuyup kalır iseniz, refikleriniz sizi geçip nâil-i mükâfat olduklarını gördüğünüz vakit pişmân olursunuz, fakat bu nedâmetin fâide vermeyeceğini şimdiden derhâtir ediniz.*” (C. I, N. 5, s.78).

Fıkra: Çocuklara Arkadaş dergisinin 2, 10 ve 11. sayılarında Mudhikât başlığı altında fıkra özelliği taşıyan 10 adet küçük mizahi yazı yayınlanmıştır. Bu yazıların altında imza bulunmamaktadır. Fıkraların birçoğu büyüklerin kendi aralarındaki konuşmalara dayanır. Bu tür fıkralarda uyanıklık, işbilirlik ya da hilekârlık gibi özellikler mizah

unsuru olarak kullanılmıştır. “Adamın biri, henüz pederinin pek çok mîrâsına nâil olmuş bir kimseye gidip: ‘Efendim nâil olduğunuz mîrâsın yarısı benimdir. Çünkü ben sizin karındaşınızım.’ demiş. Mîrâsyedi ‘Acâyib, ne sebep ile benim karındaşım olursunuz’ diye sordukta adam ‘Allah Allah hepimiz Hazreti Âdemin neslinden değil miyiz, bu cihetle cümlemiz bir pederin evlâdı olmayız mı?’ diye cevâb verdikte; mîrâsyedi ‘Anlaşıldı’ deyip çıkarmış adama bir lirâ vermiş. Adam bir lirayı görünce, ‘Bu nedir? Bu kadar bin liralık mîrâsın yarısı bir lirâ mıdır?’ deyince, mîrâsyedi ‘Sus! Sesini kes. Eğer öbür karındaşlarımız duyacak olursa, pâyınıza bu bir lirâ da düşmez.’ deyip adamı def etmiş.” (C. I, N. 7, s.111).

Bunun yanında bazı fıkralarda köylü insanlarla şehirli insanlar arasında geçen diyaloglar, çocuklarla büyük insanlar arasında geçen olaylar, bazılarında tahsil sahibi insanların verdiği hazır cevaplar yer almaktadır. Hayvanların konuşturulması yoluyla anlatılmış fıkralara da az olsa dergide rastlanmıştır. “Fareye demişler ki, bulunduğu delikten çıkıp da, bir adım ötedeki deliğe girebilir isen; sana tulum peyniri var. Fare düşünmüş ki, bir delikten öbür deliğe kadar mesâfe pek azdır. Mükâfât ise pek çoktur. Bu vechile bunda bir hîle olduğuna aklı kesip, bir tulum peynire tama edip de bulunduğu delikten dışarı çıkmamıştır.” (C. I, N. 7, s.112).

Mektup: Çocuklara Arkadaş dergisinde okuyucuların derginin yayın hayatına başlamasından duyulan memnuniyetlerinin yazıldığı mektup örnekleri bulunmaktadır. Derginin 2. sayısında 2, 3. ve son sayısında 1 olmak üzere toplam 4 okuyucu mektubu dergide yayınlanmıştır. Mehmed Şemseddin bu mektuplara Mukâbele başlığı altında cevaplar vermiştir. 2. sayıda M. Celâl imzalı mektupta; vatan evlatlarının eğitiminde dergilerin çok önemli yeri olduğu, ana babaların çocuk eğitimi hususunda bilgilendirilmesi için birçok risaleye ihtiyaç duyulduğu, vatan çocuklarının o dönemde zamanlarını sokakta ceviz oynayarak boş işlerle geçirdiği ve bunun üzüntü verici olduğu belirtilmiş; derginin çocuklara faydalı bilgiler vereceği inancı dile getirilmiş ve derginin teşvikinden duyulan memnuniyet dile getirilmiştir. “Bundan başka çocuklara mahsûs u tehzib-i ahlâka medâr olacak birçok risâlelerde bulunmalı ki terbiye-i etfâl mümkün olsun. Fakat hayf ki vatanımızda bu levâzım terbiye dahi pek noksan! Bunları düşündükçe bendeniz terbiye-i etfâli himmeti vatana edilecek hizmetlerin en büyüklerinden bilirim. O cihetle çocuklar için bir kitâb, bir risâle, bir gazete neşri olduğuna gördüğüm anda pek memnûn olurum. Muharrirlerine bir varaka yazıp nihâyetine dahi “Muvaffakiyetinizden dolayı tebrik ederim. Devâmınızı temenni eylerim.” meâlinde ibâreler yazarak hatm-i kelâm ediyorum ki bunu zât-ı âîleri hakkında dahi tekrâr ederim. Şu varakamı risâle-i aliyyenizin bir tarafında derc eder iseniz bundan sonra dahi çocukların anlayıp istifâde edebilecekleri bir yolda bazı şeyler yazarak irsâline cüret edeceğim efendim.” (C. I, N.2, s.20). Mektubun hemen arkasından Mukâbele bölümünde Mehmed Şemseddin takdire şayan bulunmasından duyduğu memnuniyeti ve teşekkürünü bildirmiştir (C.I, N. 2, s.21).

Bilgi Yazıları: Çocuklara Arkadaş’ta, toplumun yaşamını kolaylaştıran bazı icatları, teknik yenilikleri anlatan; İstanbul’daki mekânları tanıtan; tarih, fen ve tabiatla ilgili bilgi veren; hayvan ve bitkileri tanıtan; nesne ve eşyaların özelliğini anlatan; kabile tanıtan toplam 38 yazı yayınlanmıştır. Bu yazılarda çeşitli konularda çocukları bilgilendirmek amaçlanmıştır. Dergide demiryolu, gazete, takvim, telgraf, vapur gibi insan hayatının kolaylaşmasında önemli yeri olan icatlara yer verilmiş, bu icatların gelişim safhaları açıklanmış ve bu icatların ortaya çıkmasında emeği geçen bilim adamlarından da bahsedilmiştir. Gazeteyi tanıtan yazıda; gazetenin Avrupa’da ortaya çıkışından, diğer ülkelere yayılışından ve Osmanlı Devleti’nde yerini alışından bahsedilmiştir. Ayrıca ülkedeki ilk yayınlanan gazetelerin isimleri verilmiştir (C. I, N.11, s.169).

11. sayıda yer alan “Hurufât Basması” adlı yazıda da matbaanın icat edilmesi ile ilgili bilgi verilmiştir. Yazıda matbaanın gelişme aşamaları sırasıyla açılanmış, icat olunmasında emeği geçen insanların isimlerinden tek tek bahsedilmiştir. Dergide çeşitli madenlerin özelliklerini anlatan yazılara da yer verilmiştir. 1. sayıda yer alan “Maâdin” adlı yazıda altın, gümüş, bakır, demir, çelik, kalay gibi madenlerin nerelerde çıkarıldığı, hangi amaçla kullanıldığı hakkında bilgiler verilmiştir. Madenler tanıtılırken soru cevap şeklinde anlatım yöntemi kullanılmıştır. *“Altının rengi sarıdır, pek güzel ve parlaktır. Başka şeylerin ekserisinden çok ziyâde ağırdır. İnsan onu yerden çıkarır. Yıldız nedir? Yıldız pek ince dökülmüş altın varakıdır.”* (C. I, N. 1, s.7).

Dergide, tabiatla ilgili olarak mevsimleri anlatan yazılara yer verilmiştir. Yaz, güz, bahar mevsimleri tanıtılmıştır. Mevsimin tanıtıldığı bir diğer yazıda da; bu mevsimde insanların ve diğer varlıkların yaşama biçimindeki değişimler anlatılmış, tabiatın durumu kış mevsimiyle karşılaştırılarak açıklanmıştır. *“Ağaçlarda yapraklar doludur. Ve bâhçeler çiçekler ile şenlenmiştir, tarlalarda orakçılar meşgûldürler. Otlar kemâle* ermiş – otları, buğday ve arpa vesâir nebâtâtı, tırpanlar ve oraklar ile biçerler. Köylerde kadınlar ve kızlar, çayırarda biçilmiş otları kurumak için savururlar. Yeni biçilmiş nebâtât nasıl güzel kokar!”* (C. I, N. 7, s. 106).

Dergide; deve, ada balığı, mercan, baykuş, kırlangıç kuşu, kanarya, tavşan, kurt ve arı tanıtılan hayvanlardır. Hayvanlar tanıtılırken fiziki özellikleri, yaşam koşulları, insana yararları hakkında bilgiler verilmiştir. “Ada Balığı Avı” başlıklı yazıda; ada balığının; balık cinsinden değil, inek cinsinden bir hayvan olduğu bu sebeple daima su yüzünde yaşadığı ve çabuk avlandığı anlatılmıştır. Ada balığından insanların nasıl faydalandıkları şöyle açıklanmıştır: *“Avrupa’da ada balığının yağın çıkarırlar ve her memlekete gönderirler. Bu hayvânın damağındaki, yani ağız içinin tavanında bulunan kemikleri dahi çıkarıp, çok şeyler yaparlar.”* (C. I, N. 5, s. 69).

Dergide tanıtılan bitkiler; tütün, kahve ve çaydır. Bitkiler tanıtılırken görünüş özellikleri, yetiştirildikleri yerler, kullanım alanları, fayda ve zararları gibi özellikler dikkate alınmıştır. Kahvenin keşfedilmesi ve yayılması 2 numaralı dergide, şu şekilde anlatılmıştır: *“Kahveyi en evvel bulan Arablar olduğu rivâyet olunur. Şöyle ki: Habeş taraflarında bir Arap çobanı keçi ve koyunlarını otlatırken hayvânların kısa kısa fidânların yapraklarını yedikleri sırada, yerin âteş gibi kızgın bulunduğunu gördüğünde bunun nasıl bir nebât* olduğunu merâk ederek bir miktâr alıp şehre götürmüş, ondan sonra artık kahve, Yemen vesâir yerlere yavaş yavaş yayılmıştır.”* (C.I, N.2, s. 27). Yazıda bazı tabiilerin kahve içilmesini zararlı buldukları belirtilmiş, kahve içilse bile az içilmesi tavsiye edilmiştir.

Çocuklara Arkadaş dergisinde; kâğıt, kurşun kalem, zamk-ı Arabî, tutkal ve gazete gibi eğitim öğretim hayatı için gerekli bazı nesnelere tanıtımını da yapmıştır. 2. sayıda kurşun kalemi ile ilgili şu bilgiler verilmiştir: *“Kurşun kalemi ne ile imâl olunur? Kalem kurşunu tabir edilir bir nev madin ile yapılır. “Servâzâd” tesmiye olunur bir cins ağacı kesip, ufacak ufacak yuvarlak kalem gibi yaparlar ve ortasını bir uçtan bir uca delip sonra kurşun maâdinini deliklerden akıtırlar, olur kurşun kalemi.”* (C.I, N.2, s.30). Dergide, sünger, mühür balmumu, cam, şeker, tuz, ipek, balina ile alakalı da tanıtıcı yazılar bulunmaktadır. 5. sayıda ipek tanıtılırken, ipeğin; ipek böceği kozasından yapıldığı, ilk kez Çin’de ortaya çıktığı, Osmanlı Devleti’nde de Bursa, İzmit, Amasya’da imal edildiği, ipektan kadife, bürümcek, canfes kumaşlarının yapıldığı aktarılmıştır (C.I, N. 5 s.76). Dergide tanıtılan ilginç bir nesne de balınadır. Balina; ada balığının ağzındaki saçaklarının kaynamasıyla oluşan bir maddedir. Şemsiye yapımında kullanılır (C. I, N. 5 s. 76).

Çocuklara Arkadaş'ta çocuklara farklı millet ve kültürler ilgili bilgiler kazandıran, o milletlerin ilginç yaşam koşullarını gösteren yazılar da yayınlamıştır. "Açanti Milletinin Garib Âdetleri" başlıklı yazı derginin 6 ve 7. sayılarında yer almıştır. Yazının başında dünya üzerinde çok farklı milletlerin olduğu belirtilerek, bu yazıda Açanti milletinin garip adetlerinden bahsetmeden önce coğrafi bilgiler verileceği belirtilmiştir. Onların ekonomik yapısı, dinî ve kültürel yaşamları hakkında bilgi verilmiştir: "Açanti ülkesi Afrika kıtasının garb* tarafındadır. Ahâlisi üç milyona yakındır. Bu diyârın pâytahtı "Komasi" şehridir. Arâzisi* pek mahsûldârdır. Ve çok madinleri dahi var ise de, ahâlisi bunlardan pek fâidelenemez. Sanatları pamuk dokumak ve boyamaktan ibâret gibidir. Lakin evlerini pek hünerli bir sûrette yaparlar. Başlıca mezhepleri Mecûsî* mezhebidir." (C. I, N. 6 s. 93). Yazıda Açanti milletinin doğum, nişan, evlenme, ölüm gelenekleri ve bu gelenekleri uygularken yaptıkları garip âdetler tasvirler yapılarak anlatılmıştır. Açantilerin ölüm ile ilgili garip inançları şu şekilde ifade edilmiştir: "Açantiler vefât eyledikleri zamân, cânları tıpkı bu dünyâyâ benzer başka bir dünyâyâ gidip, bu dünyâda ne rütbede, ne hudmette ve ne işte bulunurlar iseler, orada dahi o rütbede, o hudmette ve o işte bulunacaklarını itikâd ederler. Bu itikâdları içindir ki, adam kurbân ederler." (C.I, N.7, s.103).

Özlü Sözler: Çocuklara Arkadaş dergisinde, çocuklara rehber olabilecek özlü sözler derginin Mülâhâzat başlığı altında yayınlamıştır. Derginin 1, 4, 5, 6, 10, 11 ve 12. sayıları olmak üzere toplam 7 sayısında; çocukların örnek alabileceği düşünceleri barındıran 72 adet özlü söze yer verilmiştir. Mülâhazât başlığı altında yer alan bölümlerde çocuklara çalışkan olma, ilim tahsil etme, kanaat sahibi olma, yalan söylememe, hile yapmama, eğitim, doğruluk, arkadaşlık, Allah sevgisi, adaletli olma, alçakgönüllülük gibi çok çeşitli konularda ahlakî, dinî ve sosyal mesajlar verilmiş; çocukların bu değerlere sahip olması amaçlanmıştır. Dergide yer alan özlü sözlerin bazıları şunlardır:

"Çocuk iken ilim ve terbiye öğrenmeye cehd et, çünkü fidân tâze iken doğrulur." (C. I, N. 4, s. 63).

Tenbel el adamı fakîr eder, çalışkan el insanı zengin eyler (C. I, N.1 s.15).

Helâl ve adâletle biriken mâl selâmet bulur, harâm ve zulüm ile cem olan tez perişân olur." (C. I, N.10, s.157).

Hakkı meydâna çıkaran sabr u zamândır, yani hakkını kazanmak için zamânını beklemek lâzımdır." (C. I, N. 10, s.157).

Çocuklara Arkadaş Dergisinde Ele Alınan Konular ve Çocuk Eğitimi

Bilgilendirme: Çocuklara Arkadaş çocukların bilgilerini arttırmayı kendine hedef belirlemiştir. Derginin 12 sayısında çeşitli konularda bilgi veren çok sayıda yazı bulunmaktadır. Bu yazılar işlediği konulara göre; Tarihi Bilgi Veren Yazılar, İstanbul'daki Mekânlarla İlgili Bilgi Veren Yazılar, Fenle İlgili Bilgi Veren Yazılar, Tabiatla İlgili Bilgi Veren Yazılar, Hayvanları Tanıtan Yazılar, Bitkileri Tanıtan Yazılar, Nesne Tanıtan Yazılar, Kabile Tanıtan Yazı olmak üzere 8 başlıkta toplanmıştır.

Çocuklara Arkadaş dergisinin üzerinde önemle durduğu konulardan biri de çocuklara tarihî bilinç kazandırmaktır. Derginin ilk sayısından itibaren tarihle ilgili konulara yer verilmiştir. Derginin 2. yılında yayınlanan ilk sayısında yer alan "Tarih" adlı yazıda tarihin tanımı yapılmış, tarihin başlangıcına neden olaylar açıklanmış, takvimlerin sınıflandırılması ve tarihlerin nasıl kaydedildiği hakkında bilgiler verilmiştir. Dergi, tarihi şu şekilde tanımlamıştır: "Tarih, vukû bulan bir şeye vakit tayîn etmeğe derler." (C. I, N.1, s.2). Dergide ayrıca tarihî yerler ve eserlerle ilgili de yazılar bulunmaktadır. Özellikle

İstanbul'un tarihi hakkında uzun açıklamalar yapılmıştır. 8. sayıda yer alan İstanbul adlı yazıda İstanbul'un kurulma tarihi, tarihteki isimleri, bu şehre hükmeden devletler ve hükümdarlar, bu şehre sahip olmak için yapılan savaşlar, Türklerin bu şehre sahip oluşu anlatılmıştır. Yazıda ayrıca şehrin adının oluşum hikâyesi de anlatılmıştır. Dergi çocuklara tarihî bilgi verirken dil ile ilgili bilgi vermeyi de ihmal etmemiştir. İstanbul kelimesinin nasıl oluştuğu da yazıda açıklanmıştır. 6. sayıda yer alan İstanbul'daki Camiler adlı yazı çocuklara kültürel değerlerimizin öğretimi bakımından önemlidir. Bu yazıda verilen bilgilere göre, “İstanbul'da 1881 senesinde biri altı, ikisi dört ve yirmisi ikişer minareli olmak üzere yirmi üç selatin camii mevcuttur.” (C.I, N.6, s. 83). Dergide cami tanıtımlarından başka, yine 6. sayıda İstanbul'daki Dikili Taşlar başlığı altında İstanbul'da tarihî değeri olan taşlar hakkında da geniş bilgiler aktarılmıştır.

Çocuklara Arkadaş dergisinde fen konularıyla ilgili insan hayatını kolaylaştıran birtakım teknik yenilikleri tanıtan yazılara yer verilmiştir. Özellikle 8 ve 11. sayılarda o dönemde yapılmış icatlarla ilgili bilgiler verilmiştir. Demir yolu, matbaa, madenler, gök cisimleri, gazete ile ilgili bilgiler aktarılmıştır. Dergide tabiatla ilgili olarak yaz, güz, bahar mevsimleri tanıtılmıştır. Dergide; deve, ada balığı, mercan, baykuş, kırlangıç kuşu, kanarya, tavşan, kurt ve arı tanıtılan hayvanlardır. Hayvanlar tanıtılırken fiziki özellikleri, yaşam koşulları, insana yararları hakkında bilgiler verilmiştir.

Dergide günlük hayatta çok karşılaşılmayan bazı bitkilerin tanıtımı da yapılmıştır. Bitkiler tanıtılırken görünüş özellikleri, yetiştirildikleri yerler, kullanım alanları, fayda ve zararları gibi özellikler dikkate alınmıştır. Dergide tanıtılan bitkiler; tütün, kahve ve çaydır. Çocuklara Arkadaş dergisi sayılarında eğitim öğretim hayatı için gerekli bazı nesnelere tanıtımını da yapmıştır. Bunlar kâğıt, kurşun kalem, zıncı Arabî ve tutkaldır. Dergide bu nesnelere başka sünger, mühür balmumu, cam, şeker, tuz, ipek ile alakalı da tanıtıcı yazılar bulunmaktadır. Çocuklara Arkadaş dergisinde, Afrika'da yaşayan ilginç bir kabileyi tanıtan belgesel niteliğinde yazı da yayınlanmıştır. Altı numaralı dergide yayınlanan Açanti Milletinin Garib Âdetleri başlıklı yazının devamı yedi numaralı dergide de yer almıştır. Yazıda Açanti milletinin doğum, nişan, evlenme, ölüm gelenekleri ve bu gelenekleri uygularken yaptıkları garip âdetler tasvirler yapılarak anlatılmıştır.

Ahlaki Değer Kazandırma: Çocuklara Arkadaş dergisi çıkış amacında belirttiği gibi çocuklara birtakım değerleri benimsetmeye çalışmıştır. Derginin üzerinde durduğu başlıca değerler, çocuğun toplumsal hayata uyumunu sağlayanlardır. Dergide dinî ve ahlaki değerler kazandırmayı amaçlayan; hikâye, makale, sohbet, fabl, fıkra ve özlü sözler türünde yazılar bulunmaktadır. Derginin her sayısı dinî, ahlaki ve sosyal bir değeri konu edinen bir başyazı içermektedir. Bu yazılarda çocuklara doğru davranışlar kazanmaları için bazı açıklamalar yapılmış, günlük hayattan olumlu ya da olumsuz örnekler verilmiş, öğütlerde bulunulmuştur. Dergi doğruluk, iyilik, arkadaşlık, temizlik, çalışkanlık, adalet, kanaatkârlık, yardımseverlik, hayvan ve doğa sevgisi, itaatkârlık gibi değerleri işlemiştir. Bu değerler makalelerle açıklanmış, hikâyelerle örneklendirilmiş ve özlü sözlerle de çocukların çıkaracağı sonuç ifade edilmiştir. Çocuklara Arkadaş dergisi, okuyucularına doğru davranışlar kazanmaları için telkinlerde bulunmakla beraber, hatalı ve toplum tarafından kabul görmeyen davranışların eleştirisini de yapmaktadır. Derginin üzerinde durduğu başlıca kötü huylar; yalancılık, hilekârlık, boş konuşma, kıskançlık, kendini büyük görme, tembellik, suçunu inkâr etme, kötü söz söyleme ve hiddettir. Dergi gerek makale gerekse hikâyelerin de çocukların bu tür kötü davranışlardan uzak durması gerektiğini belirtmiş, bu davranışlar sonunda çocukların düşeceği kötü durumları açıklamıştır.

Eğitim ve Öğretim: Çocuklara Arkadaş dergisinin üzerinde en çok durduğu konulardan biri de çocukların eğitilmesini sağlamak, onlara yararlı bilgiler öğretmektir. Derginin çıkış amacının belirtildiği yazıda da çocukların ilim tahsil etmeye heveslerini arttırmak için edebiyattan güzel makaleler ve hikâyeler yayınlayacağını açıklamıştır (C. I, N.1, s. 1). Dergi her fırsatta ilim öğrenmenin sağlayacağı faydalardan, bilgisiz kişilerin düştüğü durumlardan bahseder. Çocukların küçük yaştan itibaren okuyarak ilim öğrenmeleri gerektiğini vurgular: “İnsân dünyâda ne öğrenir ve ne bilir ise, çocukluk zamânında öğrenilir. İsteddiği şeyin öğrenmesini çocukluk zamânında sonraya bırakanlar, büyüdüğü vakit hiçbir şey kazanamadıktan başka, ömrü bitinceye kadar çocukluk zamânını kaçırmış olduğuna acınır ammâ fâide vermez.” (C. I, N. 4, s. 63). Çocuklara Arkadaş’ta ilmin yararlarını anlatan hikâyeler yayınlanmıştır. Bir hikâyede, fakir balıkçının sohbet eden iki talebeden öğrendiği bir kelime sayesinde padişah’tan kazandığı ödül anlatılmıştır. Hikâyenin sonunda âlim kişilere hizmet edilmesi, onların bilgilerinden istifade edilmesi gerektiği vurgulanmıştır (C. I, N. 8, s.116). Mehmed Mümin tarafından kaleme alınan bir makalede de; dinimizin okumaya verdiği önem ve ilim öğrenmenin dünya ve ahiret için faydalarından bahsedilmiş, ilim tahsil etmenin gereği, cahilliğin kötülüklerinden örnekler verilmiştir. Ünlü ilim adamları, Platon, İbn-i Sina’dan bahsedilerek, ilim sahibi kişilerin hiçbir zaman unutulmayacakları ifade edilmiştir. Makalede çocukların sokaklarda boş oyunlar oynamak yerine onları her konuda bilgi sahibi edecek kitaplar okumaları gerektiği belirtilmiş, tiyatro, roman, tarih, coğrafya kitapları okuyarak hem eğlenip hem de öğrenebilecekleri anlatılmıştır. Ayrıca çocukların ahlaki gelişimi için de bolca kitap okumaları gerektiği söylenmiştir (C. I, N. 9, s. 139).

Eğlendirme: Çocuklara Arkadaş dergisi yayın hayatı boyunca çocukları bilgilendirmeyi ve eğitmeyi hedeflemiştir. Bu sebeple çocukları eğlendirirken, onları ahlaki ve sosyal yönden eğiten kısa güldürücü yazılara yer vermiştir. Bu yazılar dergide Mudhikât başlığı altında toplanmıştır. Yine bu yazılarda ana amaç çocuklara toplumda kabul gören ve görmeyen davranışları öğretmektir. Fıkra türü bu yazıların bir kısmında kendini diğer insanlardan büyük gören, karşısındakini dinlemeyen, insanlara karşı alaylı tavır takınan insanların eleştirisi yapılmıştır. Hilekârlık, işbilirlik fıkralarda en çok işlenen temalardır. Bazı fıkralarda bilgin kimselerin hazır cevaplarına yer verilmiştir. Hayvanların konuşturulması yoluyla oluşan fıkralar da dergide yer almıştır.

Sonuç

Türk toplumunda ilk çocuk dergileri çeşitli sosyal gelişmelere paralel olarak Tanzimat Dönemi’nde görülmeye başlanmıştır. Türkiye’de yayınlanan ilk çocuk dergisi Mümeyyiz 1869 senesinde yayın hayatına başlamıştır. Bu dergiden sonra Cumhuriyet Dönemi’ne kadar eski harfli birçok çocuk dergisi yayınlanmıştır.

İki haftada bir yayınlanan Çocuklara Arkadaş (1881-1882) dergisini kendinden önceki dergilerden ayıran en önemli fark, dergi içi yazılarda resimlemeler kullanan ilk çocuk dergisi olmasıdır. Dergide hayvan resimleri, hikâyelerdeki bazı enstantaneleri anlatan resimler, İstanbul’daki tarihî mekânlara ait resimler yayınlanmıştır.

Ayrıca dergi, yayınladığı hikâyeler ve yazılarda konuların ve dilin çocuklara uygun olmasına dikkat etmiştir. Yayınlanan bütün yazılarda metnin içinde bulunan Arapça ve Farsça kelimelerin anlamlarının verilmesi; çocukların kelime hazinesinin zenginleştirilmesinde ve yazıların anlaşılır olmasında önemli katkı sağlamıştır.

Derginin muharriri Mehmed Şemseddin, dergideki yazıların büyük bölümünü kendi kaleme almıştır. Zaman zaman okurların göndermiş olduğu mektup, hikâye ve makalelere de dergide yer vermiştir. Çocuklara Arkadaş dergisinin ilk sayısında

yayınlanan ön sözde, Mehmed Şemseddin; vatan evlatlarının ilim tahsil etmeye isteklerini artırmak için edebiyattan güzel hikâyeler ve makaleler yazacağını ifade eder. Dergide, yayın hayatı boyunca bu doğrultuda yazılar yayınlanmıştır.

Çocuklara Arkadaş'ta hikâye, makale, sohbet, fabl, fıkra, mektup, türünde yazılar, bilgi yazıları ve özlü sözler bulunmaktadır. Dergide bazı düşünce yazılarının sonunda verilen beyitlerden başka şiir örneğine rastlanılmamıştır.

Çocuklara Arkadaş, ağırlıklı olarak eğitici ve öğretici konulara yer vermiştir. Dergi, çocukların ahlaki ve terbiyevî yönden gelişmesi için ilim tahsil etmeye yönlendirmeye çalışmıştır. Dergide, başta padişah olmak üzere bütün büyüklere itaat göstermeleri, yalandan, kıskançlıktan ve hileden uzak durmaları, arkadaşlarıyla iyi geçinmeleri, dürüst, çalışkan, vatanına milletine yararlı olmaları, doğayı sevmeleri, hayvanlara zarar vermemeleri hususunda öğüt veren farklı türde metinler yayınlanmıştır.

Çocuklara Arkadaş dergisinde tarih, coğrafya, bitkiler, hayvanlar, eşyalar, icatlar, çeşitli milletlerle ilgili yazılar yayınlanarak okuyucuların çeşitli konularda bilgilendirilmesi amaçlanmıştır. Bu yazılarda özellikle çocuğun ilgisini çekebilecek ayrıntılara yer verilmiştir. Bilgiler aktarılırken hikâyeleştirme ve soru-cevap anlatım yöntemlerinden yararlanılmıştır. Diğer dergilerden farklı olarak Çocuklara Arkadaş'ta dünyada pek tanınmayan kabilelerin tanıtımına, onların ilginç adetlerinin ortaya konulmasına da yer verilmiştir.

Dergiciliğinin tarihi çizgisi içinde; Çocuklara Arkadaş; çocuk dergiciliğine atılan ilk adımlar arasında yer almaktadır. Bu dergiden sonra yayınlanan dergiler incelendiğinde Çocuklara Arkadaş dergisinin biçim, içerik ve anlatım yönüyle bu dergilerle benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu dergilerin sayfalarında yer alan yazılarla dönemin çocukları eğitilmiştir. Onların düşünme, karar verme yetilerinin gelişmesi, toplumda olumlu davranışlar sergilemeleri, milli kültürümüzle yoğrulmaları hususunda birçok eski harfli çocuk dergisiyle birlikte Çocuklara Arkadaş'ın da önemli katkıları olmuştur. Günümüz eğitim sisteminde önemli bir yeri olan “Değerler Eğitimi” konularında, Çocuklara Arkadaş'ta yer alan ahlaki ders veren metinlerden, özlü sözlerden faydalanılabilir.

Kaynakça

- Akdağ, E. (2012). *Sevimli Mecmua Adlı Çocuk Dergisi: Çeviriyazı, İnceleme* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Atakan, A. (2014). *A Teacher, Agitator and Guide: Talebe Defteri and the Formation of an Ideal Child (1913-1919)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Azim, M. (2000). *Çocuk Bahçesi Dergilerinin İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Balcı, A. (2002). *Çocuklara Rehber Dergisi'nin Çocuk Eğitimine Katkısı Açısından İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hatay: Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Balcı, A. (2014). “Çocuklara Kiraat Dergisi”, *Bilig*, 68, 25-42.
- Balcı, A. (2017). “Çocuklara Rehber” Dergisinin Kütüphane Kataloglarında Görülme 168, 169 ve 173. Sayılarının İncelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(2), 986-1001.

- Barutcu, T. (2010). *Çocuklara Kıraat (1881) ve Sevimli Mecmua (1925) Dergilerindeki Çeviri Metinler ve Dış Dünya Üzerine Bir İnceleme* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bayat, N. (2002). *Eski Harfli Çocuk Dergilerinin (Çocuk Bahçesi, Çocuk Dünyası) Çocuk Eğitimindeki İşlevleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Bayram, Y. (2005). "Türk Edebiyatının İlk Çocuk Dergisi: Mümeyyiz (1869-1870)", *Hece-Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı*, 9(104-105), 484-500.
- Çallı, K. (2015). *Çocuk Duygusu Dergisinin Eğitim Bilimleri Açısından İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Devrim, F. (2005). *Çocuk Duygusu Dergisi'nin İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Durmuş, A. (2007). *1897-1910 Yılları Arasında Çıkan Eski Harfli Çocuk Dergilerinin Çeviri Metinleri Üzerine* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eker, Z. (2015). *Talebe Defteri Dergisinin Eğitim Bilimleri Açısından İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Emiroğlu, Ö. (1992). *Tanzimat'tan 1928'e Kadar Yayımlanan Çocuk Gazete ve Dergileri Üzerine Bir İnceleme* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Enginün, İ. (1998). *Çocuk Edebiyatına Toplu Bir Bakış*, İstanbul: Çocuk Edebiyatı Yıllığı.
- Ercan, A. N. (2014). *Etfal Gazetesinin Metin ve Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Erdoğan, A. (2009). *Çocuklara Arkadaş Dergisi (Metin- İnceleme)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gurbetoğlu, A. (2007). *II. Meşrutiyet Döneminde Yayımlanan Çocuk Dergilerinin Eğitim Açısından İncelenmesi (1908-1918)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Karakoç, A. (2009). *Mekteblilere Arkadaş* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kardaş, D. (2015). "Çocuk Eğitimi Açısından "Çocuklara Talim" Dergisi". *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 7(3), 267-282.
- Koyuncu, Z. (2014). *Musavver Çocuk Postası Adlı Çocuk Dergisi (Çeviriyazı-İnceleme)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Köse, İ. (2015). "Osmanlı'da Eğitimin Modernleşme Hareketleri: Dönemin Çocuk Mecmualarında Eğlence ve Eğitim Yaklaşımları (1869-1922)", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, S. 18 (2), s. 137-163.
- Küçük, H. (2008). *Talebe Defteri Çocuk Dergisi (İndeks, Seçme Metinler, Değerlendirme ve Sözlük)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kür, İ. (1991). *Türkiye'de Süreli Çocuk Yayınları*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Oğuzkan, A. F. (1987). "Dünya Çocuk Edebiyatının Ana Çizgileri", *Çocuk Edebiyatı Yıllığı 1987*. Haz. Mustafa Ruhi ŞİRİN, İstanbul: Gökyüzü Yayınları.
- Oğuzkan, A. F. (2001). *Çocuk Edebiyatı*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Okay, C. (1999). *Eski Harfli Çocuk Dergileri*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

- Öğüt, N. (2006). *Eski Harfli Çocuk Dergilerinden Yeni Yol Dergisinin Çocuk Eğitimindeki İşlevi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Över, S. (2013). *Çocuk Dostu İsimli Eski harfli Çocuk Dergisinin Yeni Alfabeye Aktarılması ve İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdemir, B. (2008). *Çocuk Dünyası Dergisinde Yer Alan Çeviri Metinlerin İndeksi ve Değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şendil, K. (2008). *Talebe Defteri (1913-1919) 1-67. Sayılar, İnceleme, Tahlili Fihrist, Seçilmiş Yazılar* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şimşek, H. (2002). *Tanzimat ve Mutlakiyet Dönemi Çocuk Dergilerinin Eğitim Açısından İncelenmesi* (Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Taşdemir, A. D. (2007). *“Mektebli” Çocuk Dergisi (İndeks-Seçme Metin ve Değerlendirme)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ulus, G. (2014). *II. Meşrutiyet Döneminde Bir Çocuk ve Gençlik Dergisi: Talebe Defteri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yaman, H. S. (2004). *Eski Harfli Dergilerden “Çocuklara Mahsus Gazete”, Tahlili Fihrist-İnceleme-Metin* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yanar, H. (2001). *Bizim Mecmua Dergilerinin İncelenmesi* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yaşar, Ş. (2001). *İlk Çocuk Dergilerinden Mümeyyiz* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldırım, İ. O. (2013). *Eski Harfli Çocuk Dergilerinden Resimli Dünya Dergisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.